

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۹۹/۱۲/۲۵

بررسی نقش ژئوپلتیک جغرافیایی در جذب توریسم (مقایسه کیش و دبی)

دکتر ابوالفضل نوری ، مهندس مجتبی جلالوند

چکیده

جزیره کیش با ویژگی های جغرافیای خاص خود که در زمینه توسعه جهانگردی منطقه ای و جهانی دارد در میان همه جزایر ایرانی خلیج فارس تنها منطقه ای است که همه دوران ها مورد توجه ویژه قرار گرفته است و خصوصا در نیم قرن اخیر سرمایه گذاری سنگینی برای توسعه و ارتقا آن صورت گرفته است. نتایج تحقیق نشان داد که جزیره کیش در مقایسه با دبی، با وجود موقعیت جغرافیایی بی نظیر و امکان جذب توریست در مقیاس بالا به دلایل مختلفی که مهم ترین آن ها نبود برنامه ای منسجم و طرحی جامع در جهت پیشبرد اهداف خاصی است هنوز نتوانسته در انجام این مهم به قدر کافی توانمند عمل نماید و علیرغم داشتن جاذبه های فراوان در مقایسه با دبی از جایگاه شایسته ای برخوردار نیست.

واژگان کلیدی: ژئوپلتیک، جغرافیا، توریسم، دبی، کیش

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۱. مقدمه

در نظام جهانی، موقعیت ژئوپلیتیکی، در قدرتمندی برای یک کشور حایز اهمیت است؛ و می تواند در ایجاد تحولات چشمگیر در یک کشور، نقش بارزی را بازی کند. امروزه یکی از عوامل مهم برای دستیابی به توسعه، نقش درآمدی توریسم و جذب گردشگر درون کشورهاست که این مهم همواره در گرو داشتن فضای ملی و سرزمینی منسجم و شهرهایی با کارکرد بهینه است. موفقیت در زمینه توریسم، در گرو داشتن آثار تاریخی و دیدنی، شهرهای زیبا و توسعه یافته، مردمان با فرهنگ و دانش و آگاهی بالا، دولتمردان عاری از القای تفکرات شخصی، نظام برنامه ریزی کارآمد و... است (پیشگاهی فرد و همکاران، ۱۳۹۱: ۱).

شهر به عنوان یکی از عرصه های محیط زیست انسان، در توسعه و امنیت ملی نقش بسزایی دارد. انسان همواره نیاز به امنیت دارد و در طول تاریخ حفاظت از جان و مال خودش، به عنوان یکی از دغدغه های اصلی برای او بوده است. بدون داشتن امنیت نمی توان به زندگی ادامه داد. داشتن امنیت در گرو داشتن محیطی سالم و توسعه یافته است که به عنوان مکمل یکدیگر می باشند یعنی امنیت باعث توسعه و توسعه باعث ایجاد امنیت می شود و محیط شهری به عنوان زیربنای این دو مقوله به حساب می آید. در ارتباط با پیدایش شهر نظریات گوناگونی ابراز گردیده است. یکی از این نظریه ها، نظریه نظامی یا شهر به عنوان یک محل دفاعی محکم می باشد. مبنای شکل گیری این نظریه را می توان این گونه بیان کرد که از آنجا که عنصر دایره در خط تصویری هیروگلیف مصریان نماد دیوار یا استحکامات دفاعی خارجی بوده است. می توان این گونه تصور کرد که منشاء شهرها به خاطر نیاز مردم به جمع شدن در کنار هم برای حفاظت از خود بوده است. زمانی که این تجمع در داخل یک قلعه نظامی نمود پیدا کرد. تغییرات بعدی با مشخصه زندگی شهری بوقوع می پیوندند و شهرها ظاهر می شوند. برای مثال در مورد شهر کاتال هیوک، نیاز برای دفاع می تواند دلیل اصلی برای شیوه خاص احداث ساختمان های آن باشد که واحدهای مسکونی را در کنار هم به صورت حلقه ای و بدون راه ورودی در دیوارهای خانه طراحی و ایجاد می کرد و تنها راه ورود به واحدهای مسکونی از طریق پشت بام بوده است. طراحان این خانه ها فقط دیوار نمی ساختند بلکه سکونت گاهی حاشیه دار را طراحی می کردند که با یک ردیف از خانه ها و فروشگاه های غیرقابل رسوخ احاطه شده و تنها دسترسی به آنها از طریق پشت بام بوده است. گرچه ساکنان شهر راحت نبودند ولی کارایی این طرح دفاعی مشخص است و در طول 800 سال موجودیت شهر کاتال هیوک، هیچ مدرک یا شاهی برای غارت و چپاول آن وجود ندارد. در مورد پیدایش شهر، نظریه های دیگری نیز ارائه شده است؛ از جمله

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

فلنگن معتقد است که سه تغییر مهم اجتماعی به ظهور زندگی شهری منجر می شود: تغییر در ماهیت و مقیاس سازمان اجتماعی، تغییر در فرهنگ و تجربیات و نیز ظهور امپراتوری یا دولت. همچنین پالن است که تعامل بین چهار عنصر جمعیت، برنامه ریزی، محیط و فناوری سبب پیدایش شهر شده است (شارع پور، ۱۳۸۹: ۴۵).

بنابراین در دنیای کنونی شهر چنان به بخشی از زندگی روزمره انسان تبدیل شده است که وجودش امری کاملاً طبیعی است نقش و کارکردی که شهر در طول تاریخ داشته است واضح و آشکار است. کارکردهای متنوع و مختلفی باعث توسعه و شکل گیری شهر شده است. دبی در سال ۱۳۸۰ میلادی یک آبادی کوچک بود با ساکنینی که از راه ماهیگیری، استخراج مروارید و کشاورزی در مقیاسی کوچک امرار معاش می کردند. در آن زمان، دبی توسط شاخه ای از قبیله بنی یاس از وادی لیوا در جنوب، جایی که هم اکنون شهر ابوظبی قرار دارد، اداره می شد. یکی از اهدافی که مقامات دبی درصد تحقق آن هستند تبدیل شدن این شیخ نشین به مرکز کشتی های مسافرتی (کشتی کروزر) در منطقه است و در تلاش اند تا به عنوان یک منطقه پیشرو گردشگری مطرح شوند. کارشناسان انتظار دارند درآمدهای جهانی این صنعت به میلیون ها دلار برسد و امارات به قطب رشد منطقه ای بدل گردد. از سوی دیگر از آنجا که کیش دارای سابقه تاریخی در تبدیل شدن به یک بندر تجاری می باشد، نگاهی این چنینی به این جزیره همراه با همت، تلاش، صرف وقت و سرمایه جمعی از هموطنان که دغدغه پیشرفت و سربلندی کشور را دارند جزیره کیش را به مروارید زیبای خلیج فارس بدل کرده است که پتانسیل تبدیل شدن به قطب گردشگری منطقه را دارا می باشد (نوری و احسان زاده، ۱۳۹۳: ۱۰).

۲. پیشینه تحقیق

متقی و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان «تحلیل فرصت ها و چالش های ژئوپلیتیک ایران بر گردشگری مذهبی (مطالعه موردی: شهر مشهد)» انجام داده اند. گردشگری مذهبی نمادی از هویت دینی جوامع است که باعث گسترش تعاملات فرهنگی و دینی میان جوامع میزبان و گردشگران در سطوح ملی، منطقه ای و جهانی می شود. موقعیت ژئوپلیتیکی مناطق شیعی، یکی از عوامل مهم تعیین ارزش امنیتی این مناطق در سطوح ملی و فراملی است. این مناطق از گذشته تاکنون، کانون بحران ها و منشأ چالش ها و فرصت های فراوان بوده اند. خراسان و شهر مشهد به عنوان مکانی که بارگاه مقدس امام رضا (ع) در آنجا قرار دارد، از مهم ترین مناطق شیعه نشین در دنیا محسوب می شود. این منطقه، علاوه بر برخورداری از اهمیت مضاعف ژئوپلیتیکی، از لحاظ گردشگری هم اهمیت داشته و می تواند نقش بسزایی در توسعه گردشگری کشور و ایجاد فرصت های نوین به خود اختصاص دهد. خراسان، در طول تاریخ پرفراز و نشیب شیعه، آبستن چالش ها و فرصت های بسیاری در گستره ایران بوده است. اما امروزه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

آنچه اهمیت فوق‌العاده‌ای یافته، جایگاه خراسان و به ویژه شهر مشهد در توسعه گردشگری مذهبی به عنوان یک منطقه ژئوپلیتیک شیعه‌نشین در خاورمیانه است. با توجه به قرارگیری ایران در محل اتصال سه قاره کهن و موقعیت مرکزی مشهد در ژئوپلیتیک شیعه و مدل مرکز- پیرامون، می‌توان به احیاء مجدد جاده‌های تاریخی- باستانی ابریشم و ادویه که اروپا را از طریق ایران به آسیای مرکزی، شبه‌قاره و چین متصل می‌کند، اقدام کرد که سبب توسعه گردشگری و به ویژه گردشگری مذهبی در ایران می‌شود. روش تحقیق مقاله حاضر توصیفی- تحلیلی است که داده‌های آن با استفاده از منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده است. قربانی سپهر و همکاران (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان «نگرش ژئوپلیتیکی در رقابت گردشگری شهری با استفاده از شاخص جاذبه گردشگری (مورد بررسی: تهران با سایر استان‌ها)» انجام داده‌اند. شهر تهران بر اساس سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و نیز طرح جامع مصوب ۱۳۸۶، شهری جهانی، پایدار و منسجم با ساختاری مناسب برای فعالیت و فراغت و نیز شهری روان با رفاه عمومی و زیرساخت‌های متناسب معرفی شده است. در جهت تحقق چنین تعریفی، در اسناد مذکور راهبردهایی چون ارتقاء نقش و جایگاه شهر تهران در سطوح فراملی، ملی و منطقه‌ای، توسعه اقتصادی و رونق فعالیت شهر تهران، بهبود وضعیت شبکه‌های ارتباطی، حفاظت از محیط زیست، احیاء و حفاظت فعال از میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی شهر تهران، و توسعه فضاهای سبز، عمومی، تفرجگاهی و گردشگری پیش‌بینی شده است. یکی از مهم‌ترین عرصه‌هایی که می‌توان در جهت عملیاتی‌کردن راهبردهای فوق بر آن تکیه نمود، عرصه گردشگری شهری در کلانشهر تهران است. از این‌رو مسئله رقابت در گردشگری شهری عامل مهمی در پیشرفت همه‌ی شهرهای کشور در رقابت با یکدیگر و در نتیجه رفاه و اعتلای کشور در سطح ملی و سپس در رقابت با کشورهای همسایه و در سطح جهانی باعث پیشرفت سریع و جذب سرمایه بسیار به کشور خواهد شد. هدف اصلی پژوهش؛ بررسی ژئوپلیتیک رقابت در گردشگری شهری است. به دنبال رسیدن به هدف این مقاله، جامعه آماری تحقیق استان‌های کشور ایران می‌باشد، که استان تهران به عنوان مطالعه موردی انتخاب شده است. در راستای هدف پژوهش، داده‌های مرتبط با جاذبه‌های گردشگری با استفاده از سالنامه‌ی آماری استان‌ها سازمان گردشگری، میراث فرهنگی، استانداری در سال ۱۳۹۵ جمع‌آوری و سپس به منظور رتبه‌بندی استان‌ها از روش Topsis و همچنین نرم افزار ARC map برای تهیه نقشه استفاده شده است. سعیدی و همکاران (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان « راهبرد سنجی توسعه گردشگری بین‌المللی در جزیره کیش با استفاده از الگوی تحلیلی SWOT و QSPM » انجام داده‌اند. جزیره کیش که به عروس خلیج فارس شهرت دارد، با داشتن موقعیت جغرافیایی مناسب، سواحل زیبای مرجانی و آب‌های زلال و همچنین هوای بسیار مطبوع در بخشی از سال، از پتانسیل بالقوه بالایی در جذب گردشگر برخوردار است. با این وجود آمارها نشان می‌دهد میزان گردشگر بین‌المللی ورودی به جزیره کیش نه تنها در مقایسه با برخی کشورهای همجوار با شرایط جغرافیایی مشابه نظیر دبی (که درصد مقاصد گردشگری منطقه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

قرار دارد)، بلکه حتی در مقایسه با پیش بینی طرح جامع توسعه گردشگری کیش (۴۱۰ تا ۸۶۰ هزار نفر گردشگر خارجی برای سال ۱۳۹۰) تنها ۲۱۵۱۷ نفر بوده است. هدف از این پژوهش بررسی مزیت ها و محدودیت های امکان توسعه گردشگری بین المللی در جزیره کیش و همچنین انتخاب استراتژی های مناسب در جهت توسعه این صنعت در منطقه مورد مطالعه می باشد. این پژوهش که بر اساس مدل ترکیبی تحلیل استراتژیک SWOT و مدل برنامه ریزی استراتژیک QSPM صورت گرفته، به بررسی یافته های مطالعات کتابخانه ای و نتایج یک بررسی میدانی از طریق توزیع پرسشنامه بین گردشگران خارجی و همچنین مصاحبه با کارشناسان حوزه گردشگری پرداخته است. تحلیل های حاصل از مدل SWOT نشان می دهد که نقاط ضعف بر قوت ها و نقاط تهدید بر فرصت ها غلبه داشته است. از این رو از میان استراتژی های چهارگانه مدل SWOT، استراتژی تدافعی پیشنهاد می گردد. در عین حال، جدول اولویت بندی استراتژی های انتخاب شده QSPM بیانگر آن است که از میان ده استراتژی برگزیده، استراتژی "تقویت و توسعه تبلیغات گردشگری و معرفی جاذبه های کیش در رسانه های معتبر جهانی" و همچنین استراتژی "تسهیل و تدوین قوانین جدید در بخش هایی از جزیره" به دلیل دارا بودن بیشترین جذابیت نسبت به دیگر استراتژی ها از اولویت بالاتری برخوردار است. حیدری و یاری (۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان «تحلیل ژئوپلیتیک گردشگری سواحل شمالی خلیج فارس» انجام داده اند. اصولاً ژئوپلیتیک در صدد تبیین این موضوع است که چگونه فاکتورهای جغرافیایی از جمله سرزمین، جمعیت، موقعیت استراتژیک منابع طبیعی و غیره بر روابط کشورها و تلاش آن ها برای کسب قدرت و استیلا بر دیگران موثر است، یکی از این فاکتورها گردشگری می باشد. درواقع هرگونه سیاست گذاری و تصمیم گیری براساس عوامل محیطی و جغرافیایی که منجر به جذب یا دفع گردشگران بین المللی شود را می توان در چارچوب تعاریف ژئوپلیتیک گردشگری لحاظ نمود. ژئوپلیتیک گردشگری با هنر موازنه جذب گردشگر با رقیب هایی در سطح منطقه ای و جهانی به توسعه فضای سرزمینی و کسب منافع ملی به رفاه ساکنان و پایداری منابع منتهی می گردد. در این راستا سواحل شمالی خلیج فارس با توجه به جاذبه های گردشگری فراوان و متنوع گردشگری توفیق چندانی در جذب گردشگران بدست نیاورده است. لذا تحقیق حاضر در پی تحلیل ژئوپلیتیک گردشگری سواحل شمالی خلیج فارس می باشد. روش تحقیق پیمایشی، توصیفی، بر حسب محتوا از نوع تحقیقات کاربردی و هدف آن بررسی ژئوپلیتیک گردشگری سواحل شمالی خلیج فارس، با تاکید بر پتانسیل ها و محدودیت های موجود می باشد. با بهره گیری از تکنیک SWOT قوت ها، ضعف ها، فرصت ها و تهدیدات ژئوپلیتیک گردشگری این منطقه مورد بررسی قرار گرفت، یافته ها بیانگر آن است که ژئوپلیتیک گردشگری این منطقه دارای ۱۵ قوت داخلی، ۱۸ ضعف داخلی، ۱۵ فرصت بیرونی و ۱۲ تهدید دارای تاثیر عمده در این ارتباط بوده، در پژوهش حاضر نقاط قوت و ضعف به عنوان محیط درونی، فرصت ها و تهدیدات به عنوان محیط بیرونی مورد بررسی قرار گرفته اند و در نهایت ۷۶ استراتژی ارائه گردید که

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شامل: ۱۲ استراتژی دفاعی، ۲۴ استراتژی انطباقی، ۸ استراتژی اقتضایی و ۳۲ استراتژی تهاجمی می باشد. قالیباف و همکاران (۱۳۹۱) پژوهشی با عنوان «ژئوپلیتیک توریسم و تحلیل اثرات آن بر توسعه گردشگری جهان اسلام» انجام داده اند. ژئوپلیتیک از نظر مفهومی معطوف به مطالعه رقابت میان ابرقدرتها در ارتباط با زمین است. در این میان گردشگری یکی از فرصت‌هایی است که زمین در اختیار رقابت قدرت‌ها اعم از قدرت ملی یا فراملی قرار میدهد. از این رو ژئوپلیتیک توریسم را میتوان رقابت قدرت‌ها میان جذب گردشگر در سطح منطقه‌ای و جهانی در راستای سیاست‌گذاریهای اقتصادی با هدف توسعه فضای سرزمینی و کسب منابع ملی و توسعه پایدار گردشگری تعریف نمود. این مقاله تلاش دارد با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و داده‌های کتابخانه‌ای به مفهوم سازی ژئوپلیتیک توریسم و ارتباط آن با توسعه گردشگری بین‌المللی در جهان اسلام بپردازد. یافته‌های تحقیق نشان میدهد از مهمترین اثرات ژئوپلیتیک توریسم بر توسعه گردشگری می‌توان به تلاش قدرت‌ها برای ایجاد ثبات سیاسی، اعتلای سطح امنیت در جامعه کاهش کشمکش‌های سیاسی در اثر نرخ بیکاری در کشور تلاش برای تقلیل آشوب‌ها و تشنجات سیاسی در کشور و برقراری تماس بین قومیت‌ها و ملیت‌های گوناگون و ارتقای درک متقابل بین آنان اشاره نمود.

۳. ژئوپلیتیک گردشگری

در ارتباط با ژئوپلیتیک گردشگری^۱ که در ابعاد استراتژیک و سیاسی، کاربرد دارد؛ نقش قدرت و توانایی سیاسی کشورها در جذب توریسم و گردشگر اهمیت می‌یابد. این اصطلاح که از دو واژه ژئوپلیتیک و گردشگری تشکیل یافته است، در واقع هر گونه سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری بر اساس عوامل محیطی و جغرافیایی که منجر به جذب یا دفع گردشگران بین‌المللی شود را می‌توان در چارچوب تعاریف ژئوپلیتیک گردشگری لحاظ نمود. اگر ما نتایج جغرافیایی یک سیاست و یا نقش عوامل محیط جغرافیایی در سیاست ملل را ژئوپلیتیک بدانیم، آنگاه متوجه خواهیم شد که نقش هر کشور در سیاست و اقتصاد بین‌الملل فقط به تمایلات، افکار، عقاید، ایدئولوژی و سلاطین اداره‌کنندگان آن به ویژه در حوزه سیاست خارجی بستگی ندارد، بلکه عوامل و منابع و محدودیت‌های محیطی و جغرافیایی و اقتصادی است که جایگاه ویژه‌ای در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری دولتمردان برای توسعه، پیشرفت و بقای یک واحد سرزمینی دارند. در ژئوپلیتیک گردشگری، مناطق استراتژیک و قلمروهای ژئوپلیتیکی بر اساس عوامل ثابت و متغیر دخیل در تولید و بهره‌برداری از منابع اقتصادی تعیین می‌شوند. یعنی مناطقی از کره زمین اهمیت می‌یابند که بر اساس معیارهای اقتصادی - فرهنگی بتوانند ایجاد درآمد و رفاه برای جامعه میزبان و استراحت و آرامش برای جامعه میهمان

¹ Tourism Geopolitics

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

کنند. لذا علم ژئواکونومیک^۲ یکی از اصول توسعه گردشگری کشورها قلمداد گردیده و مناطق مهم گردشگری نقش اصلی خود را در تصمیم گیری های سیاسی دولتمردان و کارگزاران حکومتی ایفا می کنند که همان هدف نهایی ژئوپلیتیک گردشگری است (پیشگاهی فرد و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۳۰).

بنابر آنچه گفته شد، عوامل موثر در ژئوپلیتیک گردشگری همان عوامل ثابت و متغیر موثر در ژئوپلیتیک یک کشور میباشند که با رویکرد برای توسعه صنعت توریسم این عوامل را دولت ها بررسی و مورد نظر خود قرار می دهند. مجموعه عوامل موثر و تأثیرگذار در ژئوپلیتیک همان عوامل جغرافیایی هستند که به دو بخش طبیعی و انسانی تقسیم می شوند؛ ولی تفاوتی که در این میان هست، بار سیاسی حاکم بر عوامل انسانی است که باید به آن توجه شود، به عبارت دیگر عوامل انسانی با بار سیاسی بررسی می شوند. به عبارت دیگر عوامل مزبور در ژئوپلیتیک به عوامل ثابت و متغیر نیز تقسیم می شود:

الف) عوامل ثابت ژئوپلیتیک:

۱- موقعیت جغرافیایی

۲- وسعت و فضا

۳- وضع توپوگرافی

۴- شکل کشور

ب) عوامل متغیر ژئوپلیتیک:

۱- جمعیت

۲- منابع طبیعی (منابع غذایی، منابع معدنی)

۳- نهادهای سیاسی و اجتماعی

۴- ویژگی های نظام بین الملل (پیشگاهی فرد و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۳۱).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۴. موقعیت جغرافیایی جزیره کیش

جزیره کیش مرکز بخش کیش از شهرستان بندر لنگه با ۹۰/۴۵۷ کیلومتر مربع مساحت در شمال شرقی خلیج فارس و در جهت غربی - شرقی در فاصله حدود 20 کیلومتری کرانه های جنوبی ایران بین 26 درجه و 33 دقیقه و 15 ثانیه عرض شمالی و 54 درجه و 1 دقیقه و 30 ثانیه طول شرقی نسبت به نصف النهار گرینویچ واقع شده است موقعیت جغرافیایی جزیره کیش و منظره طبیعی آن چشم انداز خاصی به این جزیره بخشیده است و از این رو جزیره کیش به واسطه موقعیت جغرافیایی خود و وضع جزیره های آن دارای توان بالقوه باارزشی برای فعالیت های جهانگردی است. طول جزیره کیش در جهت غربی - شرقی 15 کیلومتر و پهنای آن در جهت شمالی - جنوبی 7 کیلومتر و تقریباً بیضوی شکل است. بلندترین نقطه جزیره که در محل شرقی جزیره واقع است، حدود 45 متر از سطح دریا ارتفاع دارد و ارتفاع متوسط جزیره کیش از سطح دریا حدود 32 متر است جزیره کیش پس از جزایر مجاور هنگام و قشم که دارای لنگرگاه های مناسب هستند، به واسطه داشتن لنگرگاه محفوظ از بادهای دریایی، برای مقاصد نظامی و پایگاه نیروی دریایی و پهلوگیری کشتی ها مناسب است و به علاوه از آن جا که در قسمت میانی خلیج فارس واقع شده و بر سر راه کشتیهایی که عازم بنادر بوشهر، امام خمینی، ماهشهر، خرمشهر، آبادان و بصره هستند، قرار دارد از موقعیت استراتژیکی ویژه ای برخوردار است جزیره کیش از دریایی عموماً آرام و سواحلی زیبا برخوردار است (طرفداری، ۱۳۹۷: ۱۵۷).

۴.۱. حیات جانوری جزیره کیش و جاذبه های اکو توریستی آن

آبزیان: خلیج فارس همواره از نظر داشتن انواع و اقسام ماهی ها و جانوران دریایی در ردیف غنی - ترین دریاهای جهان بوده است. معروفترین ماهی های خوراکی و غیرخوراکی که در آب های خلیج فارس و به ویژه کرانه های جزیره کیش زیست می کنند، شامل ماهی های خوراکی قباد، راشکو، حلوا سفید یا زبیدی، شوریده، حلوا سیاه، شهری، شانک، هاوور یا هوور، کوشک، سرخو، میش ماهی، هامور، سنگسر، سبیتی، خارو، دختر ناخدا، گوازیم، گیش، برادر راشگو، مومغ و ماهی های غیرخوراکی اره ماهی، بمبک، ماهی لقمه، اسب ماهی و ماهی های تزئینی همچون امپراطور، جراحی دم زرد، عروس ناخدا، کاردینال، هامور، خروس دریا، پیکاسو، شقایق، و ژله میشوند. (افشار سیستانی، ۱۳۹۶: ۱۴).

۲- خزندگان: در جزیره کیش دو مار قیطانی (غیرسمی) و جعفری (سمی) شناسایی شده است. سایر خزندگان این جزیره عبارتند از سوسمار، مارمولک، لاک پشت عقابی، لاک پشت سبز، لاک پشت سرخ و لاک پشت چرمی.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۳- پرندگان: در جزیره کیش گونه های متعدد و زیبایی از پرندگان زندگی می کنند که متأسفانه طی دهه های اخیر نسل برخی از آنها در اثر دستبردهای انسانی رو به نابودی گراییده است. مهم ترین گونه های پرندگان این جزیره عبارتند از اگرت ساحلی، حواصیل خاکستری، حواصیل سبز، باکلان گلوسیا، باکلان نوک سرخ دریایی، کبوتر دریایی کوچک، عقاب ماهیگیر، بحری، هوبره، صدف خور، سلیم خاکستری سنگ گردان، تلیله ها، امپلیک ها، سلیم، خرچنگ خور، اسکوای قطبی کاکایی، پرستوی دریایی، کبوتر چاهی، قمری خانگی، سبز قبا، زنبور خور، هدهد، پرستو، چکاوک، کاکلی، چکاوک هدهد، دم جنبانک، خاکستری، سسک دم دراز، بلبل خرما، سنگ چشم بزرگ، چک چک، گنجشک، عراب گردن قهوه‌ای، زرده، پره سرزیتونی و سپهره خاکی

۴- جوندگان: عمده ترین جوندگان جزیره کیش شامل موش سیاه، موش خانگی، موش انباری، جربیل هندی، جربیل بلوچستان، خرگوش وحشی وراسو یا موش خرما

۵- جانوران: مهمترین حیوانی که در جزیره کیش زندگی میکند، آهوی ایرانی است. این آهو دارای جثه متوسط و شاخه ای نسبتاً بلند در جنس نر است. جانوران دیگری همچون خارپشت و خفاش هم در جزیره زندگی می کنند(طرفدار، ۱۳۹۷: ۱۶۰).

۴.۲ جغرافیای تاریخی جزیره کیش

کیش نامی باستانی و کهن است، زیرا شهری به همین نام در بین النهرین باستان و دوران تمدن سومر وجود داشته است، اما به دلیل فقدان اسناد تاریخی نمی توان در مورد ارتباط این نام با جزیره کیش با قطعیت سخن گفت و تنها می توان این احتمال را داد که ساکنان شهر باستانی کیش این نام را به هزاره های بعد انتقال داده اند. در مورد وجه تسمیه نام کیش برخی افسانه های بیبنیان در منابع تاریخی و جغرافیایی ایران وجود دارد که هیچ کدام اعتباری ندارند. اما در طول دو سه قرن اخیر بعضی منابع در مورد وجه تسمیه نام کیش مطالبی را ثبت کرده اند که این موارد فاقد جنبه داستانی بوده و می توانند به لحاظ تاریخی مورد تامل واقع شوند. از جمله حاج میرزا حسن حسینی فسایی در فارسنامه ناصری می نویسد: «این جزیره را در قدیم کیش می گفتند ... و چون پسران قیصر، ناخدای سیرافی، جزیره را آباد کردند، جزیره کیش را به مناسبت (نام) قیس پسر بزرگ قیصر، جزیره قیس گفتند(طرفدار، ۱۳۹۷: ۱۶۰).

۴.۳ منابع اقتصادی-جمعیتی جزیره کیش

منابع اقتصادی سنتی کیش در طول تاریخ عمدتاً شامل کشاورزی، دامداری، صید مروارید، استفاده از منابع غذایی دریایی و بهره‌برداری از منافع تجارت دریایی منطقه خلیج فارس بوده است، اما در طول دهه های اخیر به واسطه اهمیت تجاری و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

گردشگری جدید کیش، مهاجرین زیادی در این جزیره ساکن شده و منابع اقتصادی تازه ای را در این جزیره رواج داده‌اند که هر روز وسعت بیش-تری پیدا می‌کند. ساکنان محلی جزیره تا پیش از تغییرات اقتصادی و جمعیتی دهه های اخیر همواره از طریق درآمد فروش ماهی، مروارید، صدف، مرغ شکاری، ماکیان، خرما و صدور تره بار و صیفی جات زندگی خود را می‌گذراندند و حتی در گذشته تنباکو نیز در این جزیره کشت می‌شده است (افشار سیستانی، ۱۳۸۳: ۱۴).

نظر میزان و ترکیب جمعیتی، نتایج حاصل از اجرای طرح آمارگیری جزیره کیش در اسفند ماه 1379 نشان می‌دهد که این جزیره دارای 16501 نفر جمعیت و نرخ رشد سالانه آن ۴/۲ درصد بوده است. بر اساس این آمار از جمعیت 16501 هزار نفری جزیره کیش 11123 نفر مرد و 5368 نفر را زنان تشکیل می‌دادند. با توجه به این ارقام نسبت جنسی جمعیت حدود 208 درصد و بیان‌کننده فزونی جمعیت مردان بر زنان بوده است (سازمان منطقه آزاد کیش، نتایج مقدماتی طرح) جامع آمار، آمارگیری کیش، اسفند 1379 زبان مردم بومی جزیره کیش فارسی و عربی است که واژگان عربی، هندی، زنگاری، حبشی و آفریقایی نیز به دلیل مهاجرت های تاریخی ساکنان نقاط عرب نشین کرانه های جنوبی خلیج فارس و شبه جزیره عربستان، شبه قاره هند و کرانه های آفریقا، در لهجه ساکنان بومی جزیره وجود دارد. دین ساکنان کیش اسلام و مذاهب سنی و شیعه است. مهمترین آبادی های جزیره کیش نیز عبارتند از: قصبه ماشه، سجم، ده، سفین و باغ.

۴,۴ آثار تاریخی و گردشگری جزیره کیش

عمدهترین اثر تاریخی جزیره کیش بقایای شهر قدیمی این جزیره به نام شهر حریره است که به صورت تلی از سنگ و خاک بر جای مانده است. محمد ابراهیم کازرونی درباره این شهر کهن می‌نویسد: آثار عمارات عالی که اکنون خراب است، در آن بسیار است و هفت مناره خراب که به جز آثاری از آنها چیزی باقی نیست، در میان دو قریه مذکور واقع است و چنین می‌نماید که مناره ها در زمان آبادی جزیره، شب ها بر آنها چراغ ها می‌افروخته اند که به روشنایی آنها سفاین از دریا خود را به ساحل جزیره برسانند و آثار عمارات غریب که اکنون خراب است، بسیار در آن جزیره هست که اهالی آن سامان آنها را به کفار نسبت می‌دهند (طرفدار، ۱۳۹۷: ۱۶۰).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

جدول (۲) جاذبه های گردشگری کیش

جاذبه های طبیعی	جاذبه های فرهنگی و باستانی	جاذبه های ویژه	جاذبه های انسان ساخت، تفریحی و ورزشی
<ul style="list-style-type: none"> • سواحل ماسه ای • پارک درخت سبز • حیات دریایی و صخره های • آبگیر مرجانی (در حال غواصی و گشت با قایقهای کف شیشه ای قابل دیدن است) • پارک آهوان • دهکده کشاورزی باغی • پارک باغ بهشت • پارک ساحلی مرجان • اسکله تفریحی 	<ul style="list-style-type: none"> • شهر باستانی جزیره • قنات (کانال های سستی آب) • آب انبار هساین سستی (پایاب و بادگیر) • موزه سرزمین عجایب • کارگاه سستی مروارید • مسجد خاتم الانبیاء • مسجد امیرالمؤمنین • مسجد جامع نور • ناحیه سستی میرهنا • شهر زیرزمینی کاریز 	<ul style="list-style-type: none"> • کاشانه هور (نمایش بهره برد آری دوباره از منابع انرژی قابل جایگزینی) • کشتی یونانی (کشتی شکسته و به گل نشسته) • مینمای ساحلی صبا 	<ul style="list-style-type: none"> • باشگاه و میدان اسب سواری • مسیر روشن و ۵۰ کیلومتری دوچرخه به دور جزیره، که قابل استفاده برای دویدن نیز هست. • باشگاه های ورزش های دریایی کیش (جت اسکی، اسکی روی آب، قنایرانی، غواصی، ماهگیری) • باند و محوطه مدرسه هواپیماهای بدون موتور (گلایدینگ) (گواهینامه ایکنو دارد، اما در حال حاضر مورد استفاده قرار نمی گیرد) • ساحل بانوان • مجتمع ورزشی کیش در دهکده آل مپینگ (دارای ۶ زمین تنیس، استخر شنا، زمین فوتبال) • پیست اتومبیلرانی کرچک • سایر تسهیلات ورزشی • پارک دلفین (سرگرمی)

منبع: (نوری و احسان زاده، ۱۳۹۳: ۱۴)

۵. موقعیت اقتصادی-جمعیتی و گردشگری دبی

منطقه آزاد دبی به عنوان اولین منطقه آزاد خاورمیانه با هدف قرار دادن بازار ۱/۵ میلیارد نفری کشوری های آسیای میانه، کشورهای خلیج فارس و شمال آفریقا شکل گرفته است. مناطق آزاد ایران از نظر گردشگری و زیرساخت های مربوط به آن، از رقبای همسایه خود بسیار ضعیف تر عمل کرده اند، به طوری که منطقه آزاد دبی فقط در سال ۲۰۰۸ حدود ۱۰ میلیون گردشگر را به خود جذب کرده است (ابراهیم زاده، ۱۳۹۰: ۱۲). بدلیل کیفیت منحصر به فرد دبی، این شهر به مرکز توریستی امارات تبدیل شده است. دبی خانه تعدادی از تماشایی ترین سازه های ساخته دست بشر در جهان می باشد. اکثر آسمان خراش های دبی جزو بلندترین برج های جهان هستند و جزایر نخل مانند آن شامل مایل ها ساحل سفید رنگ است که تفریحات جالبی ارائه می دهد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

این شهر بیشترین جمعیت را در میان هفت امارت امارات دارد و دوین امارت بزرگ آن و با تنها ۵ درصد از مجموع وسعت خاک امارات متحده عربی بعد از بزرگ ترین امارت ابوظبی با بیش از ۸۵ درصد از کل مساحت امارات متحده عربی می باشد. دبی از دیگر امارت های امارات متحده عربی متمایز می باشد از این لحاظ که درآمد نفت آن تنها ۶ درصد از تولید ناخالص داخلی را تشکیل می دهد و اکثر درآمد امارت دبی از منقه آزاد جبل علی یا فروش ملک به اتباع خارجی در مناطق آزاد، اعطای اقامت، صدور مجدد کالا، ترانزیت مسافر و کالا و همچنین قسمت بزرگی نیز از گردشگری و دیگری خدمات مالی و تجاری تشکیل می دهد.

جدول (۲) جاذبه های گردشگری دبی

جاذبه های طبیعی	جاذبه های فرهنگی و باستانی	جاذبه های ویژه	جاذبه های انسان ساخت، تفریحی و ورزشی
*سواحل آمایش شده	*دبی جدید (Bur Dubai)	*فستیوال ها (خرید، مسابقه، گلف)	*پارک های آبی (Wild Wadi)
*سواحل ماسه ای	*مسجد بزرگ (Grand Mosque)	*Desert Classic مسابقات اسب	*اتومبیل سواری
*سواحل و چشم انداز های جمیره	*مسجد زیبای جمیره	دوانی، فستیوال سورپرایز تابستان	*انواع ساختمانها و برجها (، برج دبی، برج خلیفه و ...)
*سیاحت بسر روی کشتی	*منطقه Bastakia	*سیاحت های صحرائی در جیب های x4	*قایق سواری
	*موزه دبی	*شتر سواری	*جت اسکی و موج سواری
	*دهکده میراث	*بازارهای سنتی (Souks)	*جزایر نخل (نخل دیره، نخل جبل علی و نخل جمیره)
	*دهکده غواصی		*پست اسکی
			*دیره (Deira)
			*جاده شیخ زاید
			*دهکده میراث دبی (Heritage Village)

منبع: نوری و احسان زاده، (۱۳۹۳: ۱۷).

دبی با به وجود آوردن انواع مختلفی از گردشگری مانند، پارک های آبی و سواحل آمایش شده، اتومبیل سواری، ماسه درمانی، انواع ساختمان ها و برج ها، قایق سواری، جت اسکی و موج سواری، شرایط خرید مناسب، ساخت چشم اندازهای انسان ساخت استثنایی جزیره نخل) و ... توانسته است قشرهای مختلف از گردشگران را به خود جذب نماید (بلوچی و محمد، ۱۳۹۱: ۲۲۹). گردشگری یکی از استراتژی های مهم این امیرنشین برای سرازیری دلار به امارات متحده می باشد، گردشگری دبی بیشتر بر خرید است اگرچه جذابیت های مدرن نیز دارد. در سال ۲۰۰۷ میلادی شهر دبی هشتمین شهر پربازدید جهان بود.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

جاذبه های توریستی آن به طور غیرقابل باوری مدرن هستند و در هر گوشه ای دیده می شوند. در این شهر همه چیز ممکن است و گردشگران با جاذبه هایی روبه رو می شوند که موقعیت این شهر را در صحرای عربستان بی رقیب می کند. پیست اسکی دبی مهیج ترین جاذبه توریستی آن است. پارک آبی wild wadi نیز یکی از چهار موج ساز مصنوعی جهان را درآرا می باشد.

تصویر (۱) پیست اسکی و جزایر دبی

در دبی آفتاب همیشه در دسترس است و این شهر صحرایی امروزه به یک واحه عربی تبدیل شده است. مهمترین مناطق زیبای آن عبارت اند از دبی جدید، دیره، جمیره، و جاده شیخ زاید که حاوی مراکز اطلاعات توریستی تحت نظارت دپارتمان توریستی و تجارتي دبی می باشد(نوری و احسان زاده، ۱۳۹۳: ۱۷).

۶. نتیجه گیری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

در حال حاضر گردشگری به عنوان یکی از بزرگترین و متنوع ترین صنایع دنیا مطرح می‌باشد و رشد سریع آن تغییرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی فراوانی را به دنبال داشته است، به همین دلیل نیز به یک حوزه مهم مطالعاتی بین پژوهشگران مبدل شده است. آمار ارائه شده نشان دهنده سهم بسیار اندک ایران از درآمد جهانی گردشگری به رغم جاذبه های بسیار بالای آن است، شواهد نشان می دهد که گردشگری ما هنوز نتوانسته سهم بازار شایسته خود را به دست آورد و این امر نه به دلیل فقدان جاذبه های طبیعی یا آثار باستانی و یا شرایط آب و هوایی است، بلکه صرفاً محصول بینش مدیریت موجود در این صنعت است. جزیره کیش با ویژگی های جغرافیایی خاص خود که در زمینه توسعه جهانگردی منطقه ای و جهانی دارد، در میان همه جزایر ایرانی خلیج فارس تنها منطقه ای است که همه دوران ها مورد توجه ویژه قرار داشته است ولی با این وجود در حال حاضر دبی بزرگترین مرکز اقتصادی خاورمیانه و مرکز گردشگری مهم منطقه به شمار می‌رود و کیش همچنان در جستجوی یافتن جایگاه خود در امر گردشگری است. این مقاله از نوع توصیفی - تحلیلی است و برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از بررسی های اسنادی و کتابخانه ای استفاده شده است، هدف از این پژوهش مقایسه تطبیقی بین مقاصد گردشگری کیش و دبی از نقطه نظر جایگاه صنعت توریسم و تجزیه و تحلیل نقاط ضعف و قوت موجود می باشد. نتایج نشان می دهد که جزیره کیش در مقایسه با دبی، با وجود موقعیت جغرافیایی بی نظیر و امکان جذب توریست در مقیاس بالا به دلایل مختلفی که مهمترین آنها نبود برنامه‌ای منسجم و طرحی جامع در جهت پیشبرد اهداف خاص است هنوز نتوانسته در انجام این مهم به قدر کافی توانمند عمل نماید و علیرغم داشتن جاذبه های فراوان در مقایسه با دبی از جایگاه شایسته ای برخوردار نیست. جزیره کیش به دلیل برخورداری از موقعیت طبیعی و جغرافیایی خاص خود از دیرباز جایگاه ممتازی در تحولات تاریخی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی منطقه خلیج فارس داشته است. سیر تحولات تاریخی کیش طی قرون گذشته باعث شده تا این جزیره در حال حاضر به عنوان میراث دار گذشته تاریخی طولانی مذکور نگریسته شود. این ویژگی در کنار مختصات طبیعی و اقلیمی کیش موجب تبدیل این جزیره به منطقه ای گردشگری و اقتصادی شده و اهمیت گاه انحصاری و خاصی را بدان بخشیده است، اهمیتی که ابعاد گوناگون آن با گذشت زمان در حال فزونی است. به علاوه تحولات جمعیتی و فرهنگی کیش که عمدتاً حاصل دگرگونی های اقتصادی رخ داده در جزیره طی دهه های اخیر است، در شکل بخشیدن و جهت دهی به ساختارهای فرهنگی و اجتماعی آن در دهه های پیش رو بسیار مؤثر و قابل ملاحظه خواهد بود.

فهرست منابع

افشار سیستانی، (۱۳۹۶)، جغرافیای جزایر ایرانی خلیج فارس، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای خلیج فارس.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

پیشگاهی فرد، زهرا، مهکویی، حجت، قنبری، قاسم، رخشانی نژاد، اسماء، (۱۳۹۱)، نقش ژئولیتیک شهرهای مرزی در توسعه گردشگری، همایش شهرهای مرزی و امنیت، چالش ها و رهیافت ها.

پیشگاهی فرد، زهرا، مهکویی، حجت، قنبری، قاسم، رخشانی نژاد، اسماء، (۱۳۹۱)، نقش ژئولیتیکی شهرهای مرزی در توسعه گردشگری، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش ها و رهیافت ها

حیدری، جهانگیر، یاری، منیر، (۱۳۹۲)، تحلیل ژئولیتیک گردشگری سواحل شمالی خلیج فارس، دومین همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین

سعیدی، آسیه، پوراحمد، مهدی، قرخلو، مهدی، عرفانیان، آذر، (۱۳۹۳)، راهبرد سنجی توسعه گردشگری بین المللی در جزیره کیش با استفاده از الگوی تحلیلی SWOT و QSPM، اولین کنفرانس ملی جغرافیا، گردشگری، منابع طبیعی و توسعه پایدار.

طرفدار، محمدعلی، (۱۳۹۷) جایگاه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جزیره کیش در تحولا تاریخی حوزه خلیج فارس، فصلنامه مطالعات فرهنگی و سیاسی خلیج فارس

قالیباف، محمدباقر، رحیمی هرآبادی، سعید، یعقوبی، محمد، (۱۳۹۱)، ژئولیتیک توریسم و تحلیل اثرات آن بر توسعه گردشگری جهان اسلام، پنجمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام.

قربانی سپهر، آرش، متقی، افشین، انصاری، زهرا، دلالت، مراد، (۱۳۹۷)، نگرش ژئولیتیکی در رقابت گردشگری شهری با استفاده از شاخص جاذبه گردشگری (مورد بررسی: تهران با سایر استان ها)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۲۱، شماره

۶۱

متقی، افشین، قربانی سپهر، آرش، کیانی، لیلا، امرایی، مهتاب، (۱۳۹۹)، تحلیل فرصت ها و چالش های ژئولیتیک ایران بر گردشگری مذهبی (مطالعه موردی: شهر مشهد)، فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دوره ۱۰، شماره ۲.

نوری، غلامرضا، احسان زاده، ناهید، (۱۳۹۳)، مقایسه تطبیقی مقاصد گردشگری کیش و دبی از نقطه نظر جایگاه صنعت توریسم، فصلنامه گردشگری و چشم اندازه آینده، سال چهارم، شماره ۲.